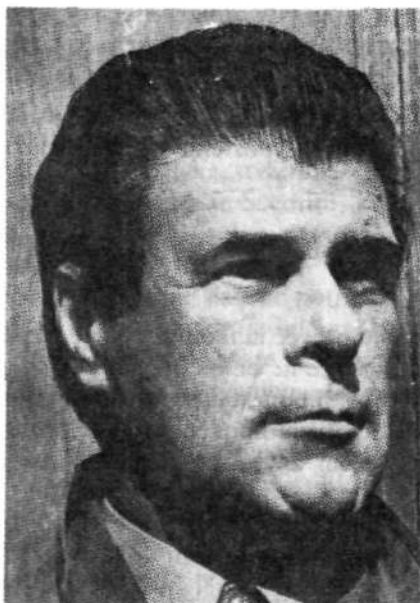

Heautoskopija – gledanje samega sebe

Prizori s ptico

Jure
Kaštelan,
avtor

Jože
Udovič,
prevajalec

I. DEL

*(BESEDE ZA EN GLAS IN VEČ GLASOV.
SLIKE ZA ENO IN VEČ KRINK.
SVETLOBA ZA ENO IN VEČ SENC.)*

1

Če ste kdaj poslušali zvonove in v zvonjenju razločili človeški glas, neznan glas, glas, ki kliče, ki vpije, lahko izpovem ta pogovor.

To je prvi in edini pogoj. Ne sprašujte, kdo sem in ne od kod prihajam in kam grem.

Drugega pogoja ni.

2

Ničesar ni bilo. Samo v modrini se je odtrgal kamen, kamenček, in pada brez šuma, droban, v brezdanjo temo.

Pred mojimi očmi je planina. Ime ji je Dinara. Onstran planine je morje.

Nisem še prišel do vrha. Treba je bilo narediti dva, tri korake. In ko sem naredil tretji korak, so noge same od sebe začele iti nazaj, vse hitreje, dokler niso bile nepremične, z rokami sem že skoraj dosegel kamen, ta pa se je odmaknil, in tako stegnjen tonem in znova vzplavam.

Ne vem, ali sem v morju ali v sanjah. Plavam v zraku.

Okoli mene poletava jata rib in jata ptic, kakor pač padam ali se vzdigujem. Ribe se svetijo, vendar samo tu in tam zatarna kaka ptica kakor lok, ki se sproži. Moram se potajiti, da me ne opazijo. Nekam letijo in me v svojem poletu ne vidijo. Moram se prenaresiti, da ribe ne zagledajo mojih oči in da me ptice ne začno kljuvati po temenu.

To je prva sprememba. Postal sem oblak.

Če me kdo gleda z zemlje, me ne more spoznati. Vsak trenutek se ločujem in spajam. Lahko rodim sam sebe in svoje otroke in spet sebe in sem tako mlajši od svojih potomcev. Rodil sem dvanajst majhnih jančkov in jih spuščam na pašo. Pozabil sem narediti pastirja. Nič lažjega. To je njegova brada. In to je njegova palica. To je njegova piščal.

Tam naprej veze Marija v hladu srajco za malega Jezusa, da jo bo imel, ko se bo rodil in ko bo shodil.

Bela je kakor sneg. Ana, njena mati, prihaja k nji na obisk. Obstala je in se zagledala v izvezene črke na prednji strani srajčke. Nekaj je rekla. Ne vem, kaj je rekla, ker je aramejski jezik kakor udarjanje drobnega peska po napeti koži bobna. Tedaj je Marija začela razdirati tiste črke, in ko je potegnila zadnjo nit, ni bilo več napisu INRI – Ana se je usedla zraven Marije in dolgo sta se pogovarjali v hladu. Ogledovali sta vinograde spodaj na zemlji, polja in presojno reko. In potem je Ana vstala, se poslovila od svoje hčere in malo upognjena odšla na pot, s katere se človek več ne vrne.

Marija je ostala sama. Dolgo je gledala in obračala belo vezeno srajčko. Premišljevala je: zakaj si, mati, ukazala, naj razdrem uvezeno ime svojega sina. V resnici je moj kralj in kralj mojega mesta, kralj zemlje in neba, ker je otrok moje ljubezni, ljubezen pa je golobica z razprostrtimi perutnicami, ki obletava veselstvo. Poslušala sem te, mati, in dokler bom živela, bom premišljevala o tvojih besedah. Rekla si: »Če ti gre dobro, se ne prevzemi, če ti gre slabo, se ne ponižuj.« Zakaj si mi to govorila? Ali si hotela reči samo to, kar si rekla, ali si mislila kaj drugega? Zakaj je ostala senca grenkobe za mojim hrbtom, trpka slutnja, ki me obletava, grenka sol neizgovorjenega? Strah me je. Ali nisem nič drugega kakor igra davno odigrane igre? Če je tako, jo igram na svoj način. Ogenj peče – tako si me učila – ni se ga treba dotikati. Jaz pa sem z golimi rokami prijela za žerjavico. Ostalo je znamenje na dlani, na obeh straneh. Ostalo je, kar potrjuje resnico. Moje dlani pa govorijo, da ogenj v resnici peče.

Kaj si videla v tistih besedah? Prihodnost, ki je še slutiti ne morem. Skrivnost si odnesla s seboj . . . Sonce zahaja. Grem v Betlehem zamesit kruh in napojit živino.

Tako je končan prizor z Marijo. Pri tem pa so izginila mala jagnjeta in njihov pastir.

Oblak sem in bojim se ostati sam. Če pride veter, me bo izbrisal. Ali

pa se bom moral spremeniti v črnino, v temo, v blisk. V tišino. Moral se bom roditi v neko netelesno življenje, zaživeti v neugasljivem ognju.

Tako se je v meni zbudila želja, da bi se vrnil na zemljo.

3

In vrnil sem se, pa ne vem kako.

Gledam v nebo. Izginili so nebeški pašniki, tisti moji. Tam, kjer so bili, se je prikazal Nebeški bik. Napada. Vrgel sem se v vodo, da me ne prebode. Ne znam plavati, lahko pa po pasje zamahujem z rokami. Kaj pa sem mogel drugega, če ni ničesar, še lesenega bruna ne, da bi se prijel zanj? Udarjam z rokami, kakor znam. Ko sem se prikobacal do plitvine, sem se dobro otresel. Voda se cedi z mene.

Ž. glas: Uboga žival! Joka! Joka ta uboga žival, joka . . . joka . . .

Vidim, da sem pes. Drugače ni moglo biti, ker bi bil sicer utonil. Tako se začanja prizor s psom. Voham vonj dima in smrekovine, ogenj, kako plameni. Moram se zateči h kakemu kmečkemu ognjišču. Me bo že kdo sprejel. Morda sem drgetal in jecljal od strahu in sreče.

M. glas: Kaj joka? Povej, kaj joka? Povej . . . Povej . . . povej . . .

Obračam se, da vidim, kdo je to. Tisti ženski glas, tisto dekle, tisti moški, tisti je verjetno njen oče. Začel jo je udarjati po obrazu. Kdo drug bi jo smel tako neusmiljeno tolči?

Ž. glas: Joka . . . joka . . .

M. glas: Povej, kaj . . . povej, kaj . . . kaj joka . . . Kaj . . . Povej . . . Kaj joka?

Ž. glas: Joka . . .

M. glas: Povej, Varuna . . . ne bo te tvoj oče . . . govôri, Varuna . . . Varuna! . . .

Ona molči, on pa jo boža in tolče, boža in tolče, tolče, tolče in kriči: Govôri, govôri! In boža jo in tolče, dokler se dekle ne zgrudi na zemljo, zvita v klobčič, in ječi.

Tedaj je tisti človek zbežal in izginil.

Zakaj sem vse to mirno gledal?

Zaihtel sem. Javkam po pasje. In pri psu je težko presoditi, kdaj je javkanje jok in kdaj ni. Dokler ne pride na pravo sled, je javkanje dvoumno in ima dosti pomenov, kakor človeška beseda. Tekal sem okoli tistega klobčiča, obletaval sem ga, postajal, se ustavljal in ovohaval zdaj roke zdaj čelo, zdaj noge zdaj lase. Grizel sem kratki jopič, vlekel z zobmi za krpo, kopal s šapami grude prsti, suval s smrčkom v hrbet in ramena, klobčič pa je ostal nepremičen. Sklonil sem glavo, da bi slišal dihanje. Gledal sem v oči, vendar so ostale zaprte, stisnjene, mrtve. Slišati je bilo samo pridušeno tarnanje in nevidno stresanje. Začel sem zavijati kakor volk, kakor trop volkov, kakor človek, ker pes ni samo pes, kakor tudi človek ni samo človek. Zavijal sem v črno nebo.

Tedaj pa je predme stopilo tisto dekle.
 – Kdo si? – sem spregovoril od začudenja.
 – Tvoja sestra sem . . . je rekla mirno.

Jaz: Nisi. Vem, kako ti je ime.

Ona: Kako veš?

Jaz: Slišal sem.

Ona: Od koga?

Jaz: Od tistega, ki je odšel.

Ona: Vrnil se bo.

Jaz: Tvoj oče?

Ona: Ne, Mučitelj je . . . Kdo si pa ti?

Jaz: Saj me vidiš.

Ona: Slepa sem.

Jaz: Tvoje oči so žive . . . Mrtve zenice so temne kakor voda v mračnih jamah . . . v tvojih pa je svetloba . . . v njih drhtijo veje . . .

Ona: Govôri . . .

Jaz: Nisi slepa . . .

Ona: Slepa sem, vendar te vidim v sebi . . . odpiráš se kakor cvet vrt-nice . . . Govôri . . .

Jaz: Poglej me.

Ona: Vidim te, kako se spuščáš z neba v sončnem žarku . . .

Jaz: Koga vidiš?

Ona: . . . v zlatem dežju . . .

Jaz: V resnici si slepa. Stegni roko in se me dotakni.

Ona: Vidim te . . . Agni!

Jaz: Kdo je Agni?

Ona: Slišim te . . . Ti si . . . moj nebeški dvojnik.

Jaz: Jaz sem pes . . . pes . . . Glej, lajam . . . Dotakni se me.

Ona: Ti si Agni . . . moj ognjeni brat . . . moja svetloba.

Jaz: Jaz sem pes . . . ubog, moker pes . . . stegni roko . . .

Ona: Agni . . . brat moj in moja svetloba . . . moja ljubezen . . .

Jaz: Komu govoriš?

Ona: Tebi, ki si vrnil vid mojemu duhu.

Jaz: Meni? . . . Kdo pa je prej jokal?

Ona: Bik . . . Nebeški bik . . .

Jaz: Kaj je jokal? Povej! Kaj je jokal?

Ona: Ne vem.

Jaz: Napadel bo.

Ona: Ne more več. Med nama je voda.

Jaz: Bežati moram.

Ona: Rešil me je smrti in me vrnil v življenje. Prešla sem vate, ti pa si ostal v vodi. Ne moreš več pobegniti.

Jaz: Moram.

Ona: Krog je zaprt.

Jaz: Napadel bo . . . Veter se vzdiguje . . .

Ona: Skrivaš se v meni, kakor se dan skriva v dnevu in tema v temi.

- Jaz: Bežati moram.
 Ona: Krog je zaprt.
 Jaz: Vem za izhod . . . Jaz sem Agni . . . Zažgal bom temo.
 Ona: Tvoj spomin je prešel vame . . . Jaz sem Agni . . . Jaz svetim . . .
 Jaz: Varuna?
 Ona: Varuna je mrtev.
 Jaz: Kdo?
 Ona: Varuna . . . moj brat . . .
 Jaz: Varuna je deklica. Ti si Varuna.
 Ona: Varuna je deček . . . moj brat . . . Nekega dne je izginil v vodi . . . mislil je, da je riba . . . Tudi jaz sem bila deček . . . Dekle sem postala zaradi želje in čakanja.
 Jaz: Zakaj je oni kričal: »Varuna, povej . . . Govôri, Varuna . . .«
 Ona: Ne prizna izgina.
 Jaz: Zakaj te je tepel?
 Ona: Mučitelj je . . . Ne dovoli, da bi se spremenil red porajanja . . .
 Jaz: Neusmiljen je.
 Ona: Red je neusmiljen.
 Jaz: Se ne bo več vrnil?
 Ona: Zmeraj se vrača.
 Jaz: Kdo je?
 Ona: Ime, ki se lahko izrazi, ni večno. Vse, kar je izrečeno, je minljivo.
 Jaz: In on?
 Ona: Na tej strani neizrekljivega je Mučitelj, na oni pa: Rešitelj. On je večno gibanje.
 Jaz: Koga bo rešil?
 Ona: Mar ne vidiš?
 Jaz: Slutim, kako se bližajo . . .
 Ona: Slišiš korake?
 Jaz: Obkoljena sva.
 Ona: Ostati moraš.
 Jaz: Pred njimi se umikajo krdela psov.
 Ona: Ostani miren.
 Jaz: Nebeški Bik rjove . . . Koplje z nogami . . .
 Ona: Privezan je . . . Oblaki se zgrinjajo . . .
 Jaz: Peruti! Peruti! Rastejo mi peruti . . .
 Ona: Léti!
 Jaz: Ne morem. Ne vidim. Ni izhoda.
 Ona: Bodi miren. Ostani miren. Obkoljena sva. Obred je kratek.
 Ona: (izginja).
 Jaz: (ostajam).
 Tako se je začel obred kamenjanja.
 Najprej je napadel eden od časa.
 On reži –
 jaz močneje.
 On skače –

jaz nanj.
 Jaz bežim –
 on bolj daleč.
 On blizu –
 jaz bliže.
 On beži –
 jaz za njim.
 Lajem –
 laje.
 On grize –
 jaz stiskam.
 On smrček –
 jaz smrček.
 On uho –
 jaz uho.
 On bedro –
 jaz za vrat.
 Cvilim –
 cvili.
 On kolje –
 jaz globlje.
 On pada –
 jaz globlje,
 še globlje,
 vse globlje.
 On miren –
 jaz miren.
 On zaklan –
 jaz nesrečen.

Miren čakam, da napade drugi –

ne napade

Še čakam –

ne napade.

Režim –

psi ne režijo.

In tedaj je padel prvi kamen.

Gledam roke, kako mirujejo s težkim kamenjem v pesteh.

Kaj bo?

Nič ni tako strašno kakor roka, ki ne dela, negibna, nedolžna roka: brezdušni izvrševalec tujega ukaza. Potuhnjena pošast, ki se iz njenih nozdri kadi vulkan in iz njih letijo razjarjene zveri.

Vidim roko, kako se vzdiguje, kako zamahuje in se vrača v svoj mir. Štirje gibi: gor, nazaj – naprej, dol. Zalajal sem!

Drugi kamen je padel predme.

Začel sem ga gristi.

In potem je začelo žvižgati in udarjati, kamen na kamen. Zid okoli mene, zid nad menoj.

Lajam,

lajam,

tulim in napadam na vse strani, da prebijem obroč, in kamenje udarja, zadeva se med seboj, kriči, sope kakor lačne roparice, kakor meči.

Kamen!

Zadel je! Blisk me je razparal čez hrbet!

Tarnam,

skačem

v nebo,

rešil bom vsaj polovico sebe,

odletel bom,

pa me je drugi kamen topo zadel v čelo,

in padel sem,

kakor pade mrtev pes.

Kri skozi ušesa, skozi nos, skozi usta,

možgani in rane, raztreseni zobje, zdrobljena čeljust.

Kadar pade kamen –

zatarnam.

Kadar zatarnam –

udari kamen.

Drob je raztresen. Vse je vlažno, blatno, lepljivo.

Oči zmečkane! Vendar še gledam

z zadnjim trepetom noge,

vidim

s poslednjo živo kapljico krvi pod kožo.

Kamenje je nehalo padati.

Zdaj pa se začenja žgalna daritev, da se pomiri

Nebeški bik.

Kača se plazi proti meni.

Morda se bo naselila v moji glavi, morda pa mi nosi travo življenja, da me ozdravi in oživi.

Zunaj je zbiranje in nemir.

Ukaz:

Še drv –

in drva padajo na kamnito gomilo.

Zlagaj –

in grmada raste.

Še drv –

in grmada čaka.

Zvežite ji roke –

zvezane so.

In oči –

zavezane.

Ogenj! –

in dim se vrtinči.

Ogenj! –

in les plameni.

Kača se obrne in izginja v temnih vijugah kamna. Odhajam iz svoje zdrobljene glave v obliki mravlje. Kosti in raztrgano kožo žge žar in resničnost.

Rešen sem.

Rijem v zemljo.

Mravlja sem.

Tako sem zdržal ogenj, utonil sem v temo.

Tema je pokrajina mrtvih, svet je senca.

Sence v večnem kroženju nimajo ne sijaja ne vonja ne namena in ne izginjajo in se ne množijo. Neme, neslišne, brez spomina, brez spominov drhtijo v neprestanem vrtenju, vrtinčijo se, nastajajo, vendar ne obstajajo.

Samo žejne so –

krvi, pa niso krvoločne,

možganov,

pa niso ljudožerci,

V krvi in možganih iščejo zgubljeni spomin.

Sence so nebitja, ne porajajo se in ne umirajo, samo leskečejo se v krožnih selitvah.

Vračam se iz ognja.

Rešen sem.

Izviram iz mrtvih.

Mravlja sem,

mravlja, mravlja, in kadar rečem mravlja, se rodi mravlja, mravlja, iz mravlje mravlja, mravlja, mravlja sem, iz mravlje, iz mravlje, iz mravlje, mravlja, mravlja . . .

Spomin, ki se je ohranil v meni, me je pripeljal iz temne školjke senc na površino svetlobe.

Spet čutim vonj po sežganih kosteh. Spet sem človek v mravljinčjem spominu: – mravlja v tem prizoru,

v tej teoriji sežiga.

Stojijo v krogu okoli grmade mirni in negibni.

V njihovih zenicah sijejo ognjeni meči.

V plamenu je presojna postava Agnija-Varuna kot steklo.

Kot privid.

Pred grmado učitelj.

Mučitelj: Varuna . . . Povej, Varuna . . .

Postava: Ne znam . . .

Mučitelj: Plamen te bo pogoltnil . . . Naredi znamenje.

Postava: Agni sem . . . Svetloba sem . . .

Mučitelj: Odpodi Nebeškega bika . . .

Postava: Nebeška svetloba sem . . .

Ogenj je brizgnil.

Agni-Varuna je vzletela v svetlobi bliska.

Izginil je Nebeški bik.
 V svetlobi, bolj bleščeči od sonca, je končana žgalna daritev.
 Vse je poteptano. Vse je pusto.
 Oglje in pepel.
 Samo oglje in pepel . . . in ena mravlja . . . leze, prilezla je iz zemlje . . .
 Mirmeks . . . mravlja . . . prispodoba človeka in kratkočasje bogov . . .
 Edina priča tega obreda smrti in porajanja . . . Edini spomin . . . Mrav-
 lja . . . nebeško in zemeljsko bitje . . . kakor vse živo . . . vsaka stvar . . . v
 neprestanem kroženju . . . v nemi tišini časa . . .

II. DEL

Moten in mračen občutek me spremlja v tem labirintu
 stopnic, stopnic in stopnic,
 po katerih se vijugam po neki razvrstitvi brez vsebine, brez smisla, brez
 izhoda.

Nad menoj je
 Roka, ki me vodi skozi
 dolge hodnike in hodnike.

Nad menoj je
 Prst, ki kaže napis.

IN MUNDO NON DE MUNDO

povsod isti napis, iste črke, ista tesnoba.
 In koraki, koraki, koraki, samo koraki in koraki in koraki v krogu, v
 kroženju.

Nikoli več ne bo travnika.
 Nikoli več dežja.
 Nikoli več.

Med menoj in svetom je nastala praznina.
 In nekega dne ali neke noči sem v sanjah ali v resnici kriknil.

Kriknil sem
 in neka ptica je zletela na mojo dlan.

Ptica je kriknila,
 jaz pa sem odletel v nebo.

Glas: Zakaj si prišel?

Jaz jokam v sebi.

Glas: Spregovôri, ker sem tvoj nebeški oče . . .

Jaz: Oče moj . . . oče . . .

Glas: Poglej me.

Jaz: Ne vidim te . . . Oče nebeški . . . kje si?

Neviden veter kroži po vesoljstvu, napolnjuje me s tišino. Tedaj zasli-
 šim, kako govori isti

Glas: »Vzemi svojega sina edinca, ki ga ljubiš, in pojdi v pokrajino Mo-
 rijo . . .«

Jaz: Oče moj – sem rekel – oče moj . . .

In zagledal sem svojega očeta iz krvi in mesa, zemeljskega očeta, kako zamišljen sedi na kamnu ob vinogradu nad zalivom, ki se imenuje Samotvorec.

Osel muli ovenelo robido, in nekje visoko, daleč, je zabeketala izgubljena ovca in beketa, kakor da otrok joče za materjo. Zaihtel sem tudi jaz, kakor da sem v veseljstvu.

Oče: Zakaj si me klical?

Oče: Obrni oči proti nebu . . . Zgoraj je Oče naš . . . v višinah . . . Njemu se pokloniva . . .

In začela sva se vzpenjati na Hrib, oče in jaz ob ostrem golem kamnu. Prišla bova do zore – premišlujem.

Jaz: Žejen sem . . .

Oče: Potrpi . . . Zgoraj na vrhu planine izvira voda iz kamna . . .

In vzpenjala sva se naprej . . . molče . . . Premišlujem med hojo . . . Kako je kamen trd, nebo pa visoko . . . visoko . . .

Jaz: Težko breme je na meni . . . ne morem . . .

Oče: Še malo, sinko . . . Še ta vzpon, pa bova že stopala po žlebu na sam vrh . . .

Jaz: Sédiva malo . . . omahujem . . . noge me ne nosijo več . . .

Oče: Če bova obstala, ne bova nikoli prišla . . . Žeja naju bo uničila . . .

Jaz: Ne morem, oče . . .

Oče: Prej kakor vzide danica, morava priti na vrh . . . Zgoraj izvira voda iz kamna.

Jaz: Moje breme je težko . . . težje od moje volje . . .

Oče: Jaz ga bom vzem . . . predeni ga na moj hrbet . . . Samo ne obstani . . . Če bova obstala, sva uničena . . .

Jaz: Tišči me vrv . . . reže v hrbet kakor noži . . .

Oče: Sklonil sem se . . . tu je hrbet . . . predeni name . . .

Jaz: Nikar, oče . . . vzdržal bom . . . saj lahko . . .

Oče: Morava vzdržati . . . tako je sojeno . . .

In tako sva nadaljevala pot . . .

Oče nosi odejo iz kozje dlake, ki je ležišče in streha v slabem vremenu.

Jaz nosim na hrbtu breme drv.

Vrv mi reže v hrbet. Stokam, čeprav nočem.

Oče se ozira v višino, kakor da se prepira z nebom, kakor da se ruje, vendar ne preneha, ne popušča.

Bližava se vrhu.

Prišla sva.

Oče: Končano je . . .

Več ne moreva ne hoditi ne stati na nogah. Lezeva proti kamnu, iz katerega curljajo vlažne kaplje. Vlaga in kaplje vode, ki jo srkava, naju vračajo v življenje.

V globini vre izvir.

Oče: Končano je . . . Naj se zgodi njegova volja . . .

Jaz: Danica se je pokazala . . . Zakuriva ogenj . . . Pripraviva zatočišče . . .

(Oče molči)

Jaz: Slava soncu, ki bo prišlo . . . Slava svetlobi, ki se poraja . . .

Oče: Naj se zgodi božja volja . . .

Jaz: Oče . . .

Oče: Naš oče je v nebesih . . . Prinesiva mu žrtev . . .

Jaz: Kaj pa žrtveno jagnje . . . jagnje sva pozabila.

Oče: Vse je v njegovi previdnosti . . . začetek in konec vsake stvari.

Oče: Oče!

Kriknil sem: – Oče! – in onemel.

Zablejal sem kakor jagnje pred zakolom, kakor žrtveno jagnje z nožem v vratu.

Glas mi je odvzet kakor zvok počeni struni.

Trepečem in bežim.

Nimam več ne kod ne kam.

Gledava se – oče in jaz – v oči.

On sope od trudnosti.

Jaz bi rad kriknil, zakričal, govoril, vendar se glas v mojem grlu spreminja v komaj slišno stokanje.

Stojim nem in kakor vkopan.

Oče stoji previden in napet.

On sope.

Jaz ječim.

Gledava se.

On mene, jaz njega.

V njegovih očeh ne vidim sebe. Vidim jagnje.

Jagnje sem. Oče me več ne spozna.

Ne vidi me. Vidí samo runo. In nič več. Samo žrtev.

Gleda me in sope.

Ječim.

Sope.

Jaz ječim.

Ječim.

On sope.

Nenadoma me njegova roka zgrabi za vrat in bolečina se razširi kakor prestrašene zvezde, kakor vrtinec peska na morskem obrežju.

Oslepel sem.

Slep sem.

Ne vidim.

Oče me vleče čez kamenje proti tistemu svežnju drv, ki sem jih privlekel na hrbtu. S kolenom mi je pritisnil ramena, in z vrvjo, s katero je bil privezan sveženj, mi veže roke in dela voz, veže mi noge. Ležim kakor neživo bitje, kakor stvar, in se ne upiram. Nimam ne moči ne želje.

Postal sem mrhovina. Truplo.

Kdo še ubija mrtveca?

Oče stoji negiben, sklanja se nadme.

Posluša in čaka.

Živali, ki je poginila, ne prinašaš v žrtev.

Čaka.

Zastokal sem.

Naglo se je zdrznil.

Zastokal je.

Skočil je.

Tedaj se je razlegel glas

»Ne dotikaj se dečka – je rekel – in mu nič ne stôri!«

In slišati je bilo, kako je ob kamen udaril oster predmet, zamolklo je zazvenelo.

To je bil nož.

Zakaj?

Kriknil sem.

In moj krik tone v praznino, ki je nastala

med menoj in svetom,

v prepad,

v brezno.

Nisem več na svetu.

Padam.

Propadam.

Tonem

proti neki razpoki, proti breznu,

odprtini, ali se znova porajam,

vračam se v svetlobo dneva

iz morja,

iz globin,

iz brezen.

Da postanem žitno polje,

kosili me bodo.

Da se potopim v vodo,

zastrupili me bodo.

On me bije po licu.

On: Pokaži dlan.

Jaz: Nočem.

On: Kje je ptica?

Jaz: Ne vem.

On: Pokaži dlan.

Jaz: Nočem.

On: (Začel me je biti po licu in pri vsakem udarcu kriči): »Boš . . . Boš . . .
Boš . . .« (Malo preneha, potem spet udarja vse hitreje): »Moraš . . .
boš . . . pokazal boš . . .«
(Tedaj je nekdo prišel.)

Jaz: (Opotekel sem se.)

On: Ti je dovolj? . . . Torej? . . .

Jaz: (Molčim.)

On: (Udarja naprej.)

Bi rad še? . . . Še?

Drugi: Zakaj ga mučiš?

On: Kdo pa si ti?

Drugi: Zakaj ga mučiš?

On: Vzrok imam.

Drugi: S kakšno pravico?

On: S kakšno pravico . . . Povem ti, da imam vzrok.

Drugi: Vzrok? . . . Da mučiš? . . .

On: Prav . . . Vprašaj ga sam . . .

Drugi: Kaj naj ga vprašam?

On: Naj pokaže ptico.

Drugi: Zakaj? Ptica je njegova . . .

On: Njegova? . . . Ni njegova . . . Ptica je svobodna . . .

Vsaka ptica je svobodna.

Drugi: Pevka?

On: Ne vem . . . Ptica je svobodna . . . Naj jo spusti! . . .

Drugi: Kje je ptica?

On: Vprašaj njega. Zgrabil jo je s šapami. Davi jo.

Njega vprašaj.

Drugi: Davi?

On: Poglej to šapo . . . Njega vprašaj . . .

Drugi: Kje je ptica?

Jaz: (Molčim.)

Drugi: Govôri . . . jezik ti bom izpulil . . .

Jaz: (Vzdigujem stisnjeno pest.)

Drugi: Ptico! . . . Pokaži!

(Odprl sem dlan. Ptica je zatrepetala in padla na zemljo.)

On: Mrtva je.

Drugi: Ni . . . stresa se . . .

On: Kaj gledaš?

Drugi: Uboga ptica . . .

- On: Mučil jo je . . . Kaj stojiš? Udari ga . . .
- Drugi: (Udarja me po licih.)
Ničvrednež!
- On: Udari močnejše! . . . Še enkrat! . . .
- Drugi: (Me bije.)
Žival.
- On: Tako . . . Zdaj pa ga pljuni . . . Pljuni žival . . .
- Drugi: (Pljuje mi v obraz.)
Zver . . .
- On: Pljuni! . . . Še enkrat . . .
- Drugi: (Pljuje mi v obraz.)
Grdoba!
- On: Prav . . . Zdaj je dovolj . . . Zdaj veš za vzrok.
- Drugi: Uboga . . . uboga ptica . . .
- On: Ubog si ti, ne ptica . . . To je pevka . . . Zdaj pa sem jaz na vrsti . . .
jaz . . .
- Drugi: Kaj? . . . Kaj boš naredil? . . .
- On: Kaj? . . . Kdo si? . . . Mólči . . . in stopi tja zraven onega . . .
Zdaj sem jaz na vrsti . . .
- Drugi: (Stopil je k meni.)
- On: (Počasi kakor maček žrtvi se bliža ptici.
Ustavil se je. Vzdiguje nogo. Strl jo bo s stopalom.)
- Jaz, Drugi: (Skupaj) Ne!
- On: (Udarja s stopalom zraven ptice in prijazno govori):
»Lêti . . . Lêti . . .« (Ptica se je začela plaziti . . . Poskakovati . . . On udarja vse močnejše in kakor mati otroka, ki dela prve korake, jo vse bolj veselo spodbuja):
»Lêti, . . . Lêti . . . Polêti . . .«
(Ptica je nekolikokrat stresla s perutmi in odletela.)
- On: Svobodna je . . . leti . . . svobodna je . . .
(Ptica kroži v zraku in se nenadoma požene v višino. Kriknila je in odletela.)
- Jaz, Drugi: (Skupaj): Mreža.
- On: Pevke v kletki čudovito pojo . . . Kletka je njihova svoboda . . .
- Drugi: Že cvrkuta . . .
- On (Drugemu): Pridi bliže . . . bliže . . . Skloni se . . . še niže . . . in zdaj me počasi vzdiguj, da jo ujamem . . . Počasi . . . Počasi . . . tako . . . previdno . . . »Hop! Tu je!«
- On: (Skoči na tla s ptice v roki):
Čudovita ptica . . .
- Drugi: Kje bo pela?
- On: Kaj ti veš o pesmi? . . . Vseeno, kje bo pela . . . Pela bo . . .
- Drugi: Pravzaprav . . . sem bil . . . sam . . . ornitolog . . . pravzaprav . . . sem lovil . . .
- On: Ti?
- Drugi: Ko sem bil otrok . . . sem . . .

- On: Prav . . . Povej, kdaj ptica najbolje poje?
- Drugi: Katera?
- On: Ne katera, marveč kdaj . . .
- Drugi: Misliš . . . tedaj, ko jo . . . oslepijo . . .
- On: Prav to . . . ko jo oslepijo . . . V temi najbolje poje . . . Homer . . . slepec . . . slepa ptica . . . Ali si to poskušal?
- Drugi: Enkrat . . . samo enkrat . . . ko je sonce zahajalo . . .
- On: Poskušal si . . . Dobro . . . Primi ptico . . .
- Drugi: Samo poskušal sem . . . vendar nisem . . . Ne . . . ne tako . . . Peruti in noge . . . mehko . . . in trdno . . . Zdaj pa drugo roko . . . tako . . . pogladi jo . . . Tako se dela . . . gibčno . . . mehko in spretno. Tako . . . Zdaj je dobro.
- Drugi: Morda bi on . . . naj poskusi.
- On: Pusti njega . . . Vse bom opravil sam . . . ne potrebujem ga . . .
- Drugi: In igla? . . . Treba jo je razgreti na ognju . . .
- On: Lahko je razgreti iglo . . . Stvari imajo svojo skrivnost, svoj misterij, tehniko, kakor hočeš . . . Ubiti? To ni nič. To lahko naredi tudi medved. Ampak pribiti na križ – in to tako, da pribiti na križu še govori . . . da je žejen, da živi . . . odpušča . . . se pogovarja . . . misli . . . to je nekaj drugega, to je umetnost . . . nekaj posvečen obred . . . Pa tudi same priprave za mučenje . . . ker so lepe . . . niso več mučila . . . postajajo simboli . . . Iksionovo ognjeno kolo . . . kakšna lepota! . . . v omejeni snovi neskončni duh . . . labirint . . . taborišče . . . projektili, vodeni v daljavo . . . Ali so to samo priprave? . . . Nasilje spremeniti v lepoto, to je bistvo ustvarjanja . . . izvirno dejanje . . . človeško in božansko . . . lahko je oslepiti ptico . . . utopiti jo . . . to lahko naredi tudi tisti tam . . .
- Drugi: Lice mu je oteklo . . .
- On: Kaj bo zdaj lice . . . Malenkost . . . nekaj klofut . . . Moker obkladek . . . in vse bo v redu . . .
- Drugi: Naj mu previjem?
- On: Pusti zdaj obkladek . . . saj je še dosti časa . . .
- Drugi: Frfota . . . frfota . . . ščebeta . . . poslušaj . . .
- On: Ščebeta . . . Lahko je oslepiti ptico, . . . ampak oslepiti jo, da lepše poje . . . to je nekaj drugega . . . popolnoma drugega . . . Vidiš: obsoditi človeka, da bo sežgan, da bo kamenjan, obsoditi ga na kakršno koli smrt . . . to je ena stvar . . . beseda postave in nič več . . . Druga stvar, bistveno druga pa je, temu človeku, obsojencu, dati piščal, da zaigra svojo tesnobo, ko se vzpenja na grmado ali k vislicam . . . in celo tedaj, če ne zna igrati, dati mu izkušenega človeka, ki ga bo vpeljal v skrivnost zvokov, priučiti ga, da igra ob grmadi in pod vislicami . . . v tem je drug smisel . . . Sprašujem se: oni, ki mi je dal – recimo simbolično: piščal – ali je moj rabelj ali moj darovalec, moj odrešenik . . . in tisti, ki izpopolnjuje mojo pesem – recimo simbolično: s tem, da me je oslepil – ali je moj mučitelj ali moj učitelj? To vprašujem tebe . . . in tebe . . .

- Drugi: Tu so tiste sence v votlini . . . tisti . . . človek, obrnjen s hrbtom . . . želva . . . kako je že tisto . . . Želva, ki gre . . . izstreljena puščica . . . stoji . . .
- Jaz: Tolkla sta me . . . pljuvala in mučila . . . To je resnica.
- On: Tolči, to je dejstvo. In smisel? . . . Odgovôri, zakaj . . . zakaj sva to delala?
- Jaz: Ti se vprašaj . . . in on naj se vpraša . . .
- On: Ti ni dovolj?
- Drugi: Glej, spet ščebeta . . . poslušaj . . .
- On: Zdaj bo še boljše . . . To je treba narediti do kraja . . .
Oslepili jo bomo . . . Zakaj bi čakali? . . . Kar mora biti, naj bo.
- Drugi: In ogenj? . . . Nimam ga . . .
- On: Ni treba ne igle ne ognja . . . ta priprava je majhna mojstrovina . . .
- Drugi: Stresa se . . .
- On: Ne razkleni pesti, dokler ti ne rečem.
- Drugi: Mirna je . . .
- On: Zdaj bi že morala . . .
- Drugi: Kaj?
- On: Žvrgoleti.
- Drugi: Spet se stresa.
- On: Počasi odpiraj pest . . . počasi . . .
- Drugi: Odpiram . . . mirna je . . .
(Ptica je za trenutek ostala na dlani. Potem je slabotno zamahnila s perutnicami, zletela in padla na tla, brez moči, negibna.)
- On: Tudi to se dogaja . . . redko . . . pa se le dogaja . . . Poginila je.
- Jaz: Ptica ne pogine . . . ptica umre.
- On: Dobro . . . umre . . . muči se . . .
- On: In kaj gledaš?
- Jaz: Gledam, kako umira . . .
- On: Mirno gleda, kako umira . . . negiben . . . poln ljubezni . . . In zakaj ji ne pomagaš? . . . Ali je to ljubezen? . . . Gledati umiranje . . . Ljubezen je žrtev . . . Žrtvuj svoj mir . . . Žrtvuj sebe . . . svoje oči, ki gledajo to trzanje . . . svoja ušesa, ki poslušajo ščebetanje muke . . . Žrtvuj se . . . Narédi kaj . . . Skrajšaj ji muke . . .
- Jaz: Ti si jo ubil.
- On: (Prijel me je za vrat in me vleče.)
- Jaz: Kaj še hočeš?
- On: Pomagaj ji . . . skrajšaj ji muke . . . Ljubezen je žrtev . . . žrtev . . . ne pa idiličen prizor . . . kaj čakaš?
- Jaz: (V obupu sem hotel streti ptico z nogo, da se ne bi več mučila. Vzdignil sem nogo, misleč v tem hipu, da bom, ko stopim na ptico, uničil, zdobil tudi sebe. On je mirno ujel mojo nogo in mirno rekel: »Ne tako divjaško.« Noga je tako pritisnila samo glavo ptice. Nehala se je stresati. Noga? Ne, pritisnil jo je moj obup in naravni zakon, da mora kamen, ki ga vržeš v zrak, pasti na zemljo.)

On: Zdaj si človek . . . Zdaj smo ljudje . . . Isti in enaki v sovraštvu . . . v ljubezni . . . in v žrtvi . . . pomirjeni . . . Zdaj smo ljudje.

Ne vem, kaj se je dogajalo pozneje. Morda je vse to samo privid . . . Odpeljal nas je v nekaj somračen prostor . . . Na dlani je imel tri grižljaje . . . Enega je del v moja usta . . . Drugi grižljaj je dal drugemu, tretjega je pojedel sam. Razšli smo se molče, s sklonjenimi glavami, nismo se več pogledali. V mislih mi je bilo, da so bili tisti grižljaji ptica! To gotovo ni res! To so sanje, pred katerimi bežim. To je privid. To se ni nikoli zgodilo. To se ne more zgoditi. Tudi med črvi ne.

Pavle
Zidar

Trinajst pesmi

DRAMILO

Ni je večje napake
v naravi,
kakor biti Slovenec.
Biti Slovenec je biti
skoraj nič.
Kvečjemu si lahko Prešernov
nagrajenec
ali kakšen drug,
mogoče,
mogoče
Kocbek,